

Cseresnyés Ferenc:

**Harmadik országokból, az Európa Unión kívülről érkező migránsok Magyarországon.
A beilleszkedés nehézségei, társadalmi elutasítás, integráció és szegregáció a magyar
társadalomban**

Globális és európai trendek

A szülőföldjükön kívül tartózkodó, többnyire tartósan külföldön élő emberek száma a 21. század elején mintegy 85 millió migránst jelentett. A menekültként ugyanekkor nyilvántartottak (UNHCR) száma mintegy 13 millió személyt tett ki, az illegálisan másutt tartózkodók számát pedig legalább 20 millióra becsülték. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) szerint a saját országban belüli menekültek száma legalább 30 millió személyre volt tehető ekkor. Nem volt ismert, hogy általában mennyien kerestek munkát származási országaikon belül: csak Kínában 100 millió főn felülre becsülték ezt a számot.

A határon átlépő népességmozgások mindenek előtt a világ legszegényebb országait érintik. A nemzetközi vándorlók csak egy igen csekély része érkezik a fejlett ipari országokba. Legnagyobb részük szülőföldje közelében, a szomszédos országokban és régiókban marad. Ez értelemszerűen a menekültekre érvényes, és kevésbé a munkaerő migránsokra, akiknek növekvő része eljut a foglalkoztatás keresése során a világ távolabbi régióiba is. A statisztikák tehát a migrációs folyamatban egyidejűleg mutatnak regionalizálódási és globalizálódási tendenciákat. (Glokalizáció).

Az Európai Unióban ez idő szerint megközelítőleg 20 millió külföldi tartózkodik, amely tehát mintegy a népesség 5%-át teszi ki. Az 1980-as évek kezdete óta három általános folyamat határozza meg az európai népességmozgásokat:

1. a külföldi népesség számának folyamatos növekedése;
2. a bevándorlók tartós letelepedésének a tendenciája, és végül:
3. a népességmozgások származási országainak és módjának kibővülése. Ezért a fejlődési irányért több tényező is felelős.

Az észak- és nyugati államoknak viselniük kell az 1960-as és 70-es évek időszakos munkaerő toborzásainak a következményeit. Sok toborzott munkavállaló ugyanis, szemben a kormányok által eredetileg tervezett rotációs politikával, nem tért vissza eredeti lakóhelyére, hanem a családtagok áthozásával tartózkodását a munkaadó országban tartós letelepedéssé

hosszabbította, amelyet a befogadó országok humanitárius és gazdasági okokból toleráltak. Néhány állam nagyobb terjedelemben engedélyezett bevándorlást egykori gyarmati területeiről, vagy korábbi államterületéről, mint például Franciaország és Németország. Néhány ország, mindenek előtt ismét Németország nagyszámú menekültet fogadott be, akiket humanitárius okokból akkor is toleráltak, amikor a származási ország üldözési viszonyai ezt már nem indokolták. Időközben a korábbi munkaerő kibocsátó dél-európai országokból, különösen Olaszországból. Spanyolországból és Portugáliából szintén bevándorlási célpontok lettek, elsősorban Észak-Afrika illegális bevándorlói számára. Európa politikai megosztottságának megszűntét követően a Kelet-Európából érkező migrációnak is új formái alakultak ki.

A kelet-európai népességmozgások történetét két évtizedig a kelet-nyugati konfliktus határozta meg. Csupán néhány reformállam, mint amilyen az egykori Jugoszlávia és időszakonként Magyarország és Lengyelország engedélyezték időnként a turizmust és a korlátozott munkaerő migrációt Nyugat-Európába. A gazdaságilag eltérően sikeres kelet-európai államok között viszont jelentős mértékű munkaerő migráció és turizmus létezett, amelyek persze szigorú állami irányítás és szabályozás alatt álltak. Ez a vándorlási rendszer kiterjedt az összes szocialista gazdaságra, olyan földrajzilag távol eső területekre is, mint Kuba, Mozambik, vagy Vietnam.

1989 óta, a határnyitással megszűnt ennek a migrációs rendszernek a működése olyan látványos népvándorlási jelenségektől kísérve, mint például az NDK-s polgárok tömeges átvándorlása a Szövetségi Köztársaságba. Ehhez jött elsősorban a lengyelek kereskedő- és munkaerő turizmusának ugrásszerű növekedése Nyugat-Európában, valamint az olyan menekülthullámok, mint amilyen az egykori jugoszláviai az 1990-es években. A gazdaságilag jobban álló kelet-európai országok időközben szintén bevándorlási célrégiókká váltak a fent említett kétpólusú migrációs rendszer megszűnését követően. Ezzel párhuzamosan ugyanakkor a nyugatra tartó migráció tranzitrégióivá is váltak.

A népességvándorlások okai

A kutatás különbséget tesz a társadalmi taszító tényezők között (push-faktorok), amelyek a kibocsátó társadalmakban működnek, és az ún. vonzó, vagy szívó tényezők között (pull-faktorok), amelyek a befogadó országokból indulnak ki, és azért beszél migrációs rendszerekről, mert a taszító és szívó hatások a gyakorlatban kiegészítik egymást és a

vizsgálatkor nem választhatók el mindig egymástól. Öt alapvető tényezőről szükséges itt szólni.

1. Politikai vándorlási tényezők

A vándorlást meghatározó tényezők között a politikaiaknak különös helyük van. A politikai jellegű taszító faktorok nagyon különböző formáiról lehet beszélni: a nemkívánatos elitet szisztematikus elűldözik, elnyomják a népességet, általános emberi jogi jogsértéseket követnek el, a politikai hatalom és az ellenzék között helyi hatalmi összetűzések robbannak ki, vagy teljes társadalmi szétesés következik be (Albánia). Amennyiben a fenti konfliktusok meneküléshez vezetnek, a taszító tényezők mellett minden esetben számot kell vetni a vonzó tényezőkkel is, ugyanis ezek nélkül a menekülési tervek sohasem realizálódhatnak.

2. Társadalmi elvándorlási tényezők

Szorosan kapcsolódva a politika tényezőkhöz léteznek a társadalmi befolyásolási tényezők. Ezek lehetnek például etnikai konfliktusok, amelyek a többség és a kisebbség között gyakran fennállnak, vagy a világi és a fundamentalista csoportok közötti ellentétek. Másik oldalról a modern liberális demokráciák nagy vonzerőt jelentenek, ahol vallásszabadság uralkodik, ahol betartják a polgári szabadságjogokat, amelynek különösen nagy a jelentősége akkor, amikor a bevándorlók és a befogadók között csak kis kulturális különbség mutatkozik. A migráció (a kutatások szerint) rendszerint nem kaotikus körülmények között megy végbe, hanem mintákat követ. Nem csak a munkaerő vándorlás esetében figyelhető ez meg, hanem a menekültek esetében is. Alapvetően könnyebben következik be, ha a migráns információkkal rendelkezik az előtte álló útról, a befogadó társadalom viszonyairól, ha személyes, vagy infrastrukturális csatlakozási ponttal rendelkezik, mint amilyen például az etnikai hálózat léte.

3. Gazdasági vándorlási tényezők

Más vándorlási tényezők gyakran csak a gazdasági okokkal összefüggésben válnak hatékony migrációt kiváltó tényezővé. Makro-ökológiai szempontból a népességmozgásokat (a nyugat-európai befogadókkal összefüggésben legalábbis) a rövid távú konjunkturális feltételek, a termelés irányítás középtávú változásai, valamint a népgazdaságok alapvető szerkezeti adottságai befolyásolják, amihez elsősorban a világrégiók közötti társadalmi egyenlőtlenségek tartoznak. A makro-ökonómiai tényezők azonban csak két tényező fennállása esetén hatékonyak. Kell, hogy megérintsék a potenciális vándor egyéni (élet-) helyzetét. Másfelől a származási országnak legalábbis tudomásul kell vennie polgárai elvándorlását, a befogadó

országoknak pedig a beutazás és a huzamos tartózkodás lehetőségét kell kínálnia. Fontos tehát, hogy a befogadó országok milyen szükségletet igazolnak vissza: a legfontosabb szívóhatás az, ha a migránsnak megalapozott esélye van megfelelő foglalkoztatást találni.

4. Demográfiai vándorlási tényezők

A népesség számának alakulása önmagában nem vándorlást kiváltó tényező, de hosszabb távon befolyásolja (keretfeltételként) a belső és a határon átlépő vándormozgásokat. Nagyságrendekkel fontosabb a népességnövekedés üteme, gyorsasága és annak regionális megoszlása. Közepes demográfiai előrejelzések szerint a világ népessége a jelenlegi 6 milliárdról 2025-re 8 milliárdra, 2050-re pedig 9, 4 milliárdra növekszik és ennek 95%-a a fejlődő országokban (mindenek előtt Ázsiában) következik be. A gyors népességnövekedés belső népességmozgásokat indíthat el. A befogadó országokban a népességszám alakulása szívóhatásként lehet hatékony, amennyiben tartós lesz a népesség számának a csökkenése, az munkaerő keresletet eredményez. Ez a tendencia a legtöbb ipari államban megfigyelhető, miként csaknem valamennyi európai uniós tagállamban. Ezek az államok, ha a trend racionalizálási és modernizálási intézkedésekkel nem változtatható meg, és ha így a társadalmi biztosítási rendszerek fenntarthatósága veszélybe kerül, feltehetik maguknak a kérdést: a hiányok megszüntetésére engedélyezhetnek, illetve engedélyezzenek e nagyobb mértékű bevándorlást? Ha igen, akkor ez időszakos legyen, mint amilyen a nyugati Németország vendégmunkás politikája volt az 1950-es és 60-as években, vagy pedig hosszú távú, tartós bevándorlás legyen, mint a klasszikus bevándorló országokban? (USA, Kanada).

5. Környezeti vándorlási tényezők

Népességmozgások kiváltói lehetnek önmagukban az ökológiai katasztrófák is. Számtalan példa említhető ennek bizonyítására. A természeti katasztrófák által kiváltott népességmozgások terjedelme mégsem adható meg pontosan. A becslések az 50 millió környezeti menekülttől egészen az egy milliárdig terjednek attól függően, hogy a környezeti káros hatást milyen széles fogalomként definiálják. Bizonyos területek a jövőben erősen érintettek lesznek az ember által is előidézett természetkárosodás negatív hatásaitól. Csak három példa ezekre: Banglades, ahol egyre erősebb árvízveszélyekkel kell számolni, déli Afrika, ahol több mint százmillió embert veszélyeztet az elsivatagosodás és az aszálykatasztrófa. Az egykori Szovjetunióban a nem megfelelően ellenőrzött civil és katonai nukleáris fegyverfelhasználás okozta súlyos környezeti károk prognosztizálhatók.

Demográfiai helyzet Magyarországon (a környezethez viszonyítva)

A 2004. május 1-én csatlakozott új tagállamok lakosainak a száma, bár a kivándorlást meghaladja a bevándorlás, csökken. Különösen folyamatos a fogyás Magyarország mellett Lettországon és Litvániában. Ugyanakkor elindult a növekedés 2006-tól Csehországban, Lengyelországban, Szlovákiában és Szlovéniában.

A régi uniós tagállamokban (Németország kivételével) növekszik a népességszám, mert a folyamatos bevándorlás mellett emelkedik a természetes szaporodás is. Az elmúlt 10 évben bevándorlási nyereséget tud felmutatni Magyarország mellett még Csehország. Nettó kivándorlási az egyenlege Lettországnak, Litvániának és Lengyelországnak. Szlovákiában és Szlovéniában a korábbi elvándorlást 2000-től pozitív migrációs egyenleg váltotta fel. Románia és Bulgária lakosságszáma viszont csökken a természetes fogyás és az elvándorlás miatt.

Iskolai végzettség és foglalkoztatottság Magyarországon

A 10 új uniós tagállamban az alsó fokú végzettségűek aránya az aktív (25-64 év közötti) korú népesség körében 15%. (Ez az arány a régi tagállamokban 33%). A középfokú végzettségűek aránya a régi tagállamokban 42%, míg az újonnan csatlakozott tagállamokban 67%. A felsőfokú végzettségűek aránya az EU 15 tagállamában 24, 3%, az új tagállamokban pedig 18%. Ettől szignifikánsan eltér Románia és Bulgária mutatója. Itt az alsó fokú végzettségűek aránya 25, 5%, a középfokúaké 60, 1% és a felsőfokúaké 14, 4%.

A foglalkoztatási ráta az EU 27 államában (aktív korúak, a 15 és 64 év közöttiek között) 2006-ban átlagosan 64, 4% volt. Ezen belül Lengyelországban 54, 5%, Szlovéniában és Lettországon 66, 5% volt. Ugyanakkor Bulgáriában 58, 6%, Romániában pedig 58, 8% volt.

A munkanélküliség 2007-ben Bulgáriában 8%, Romániában 6%, 2006-ban pedig 9% és 7, 3% volt. Magyarországon 2006-ban 7, 5%-os, Szlovákiában 13, 4%-os, Lengyelországban 13, 8%-os volt. 2004-ben Bulgáriában a foglalkoztatottak 8%-a, Romániában 32%-a a mezőgazdaságban dolgozott. Ez az EU 25-ban átlagosan 6% volt.

Gazdasági erő és idegenforgalom Magyarországon

Vásárlóerő-paritáson számítva a bruttó hazai termék az új tagállamokban 2004-ben 10%-a volt az EU 15-nek, egy főre számítva pedig az 50%-a. Románia és Bulgária esetében a fejlettségi szint az EU 27 átlagának az 1/3-a. A gazdasági fejlődési ütem az EU 27-ben átlagosan 2005-ben 1, 8%, 2006-ban 3% volt. Ezen belül a legnagyobb arányú Lettországon és Észtországban volt (11 és 12%-os). Magyarországon 2006-ban - 0, 2%-os volt a „fejlődés”.

Magyarországon a külföldi látogatók száma 2007. első felében 18. 7 millió személyt tett ki, ez mintegy 5%-os növekedést jelentett az előző év azonos időszakához képest. A külföldre utazó magyarok száma 2007. első felében 8, 5 millió főt tett ki, ami 4%-os növekedést jelentett az előző évi azonoshoz képest.

Külföldiek (harmadik országbeliek) Magyarországon

A következőkben arra a kérdésre keressük a válaszokat, hogy melyik időszakban, mennyi külföldi érkezett Magyarországra, amely tehát átmenő országból (időközben cél országgá is vált? Mennyire tekintik ma Magyarországot végleges lakóhelynek, és mennyire csupán ugródeszkának a Nyugat Európába vezető úton?

A bármilyen okból beilleszkedni igyekvők életkori, nemi és családi összetétele milyen? Milyen a jogi, politikai környezet a sikeres társadalmi integrációhoz? Mekkora a munkavállalók aránya körükben? Mekkora a társadalmi elfogadottságuk az országban? Lehet e idegenellenességről itt beszélni, illetve hogyan aránylik ez más (hasonló helyzetű) országok arányaihoz?

Illegális bevándorlók – menedékkérők

Az első nyilvánvaló jogi-politikai differenciálási alap a bevándorolt, beérkezett népességgel körében az, hogy legális okmányokkal, a törvények tiszteletben tartásának szándékával érkezett valaki az országba, vagy pedig okmányok, igazolványok nélkül illegálisan, azaz jogalap nélkül. A megkülönböztetés orientáló erejét erősen csökkenti az a tény, hogy a demokráciákba érkezett üldözött személyek többsége sem érvényes papírokkal érkezik Magyarországra, hanem értelemszerűen menekülve, illegálisan.

A jellemző ráadásul többnyire az, hogy nem is szándékolják legalizálni tartózkodásukat Magyarországon, inkább az alkalomra várnak, mikor vándorolhatnak tovább (szintén illegálisan) egy gazdagabb, több eséllyel kecsegtető régi uniós tagállamba.

A bevándorlók szemében Magyarország alacsony munkaerő piaci vonzerejét mutatja az a viszonylag magas szám, amelyből az derül ki, hogy sokan nem várják meg itt a menedékjogi eljárás végét, hanem megkísérelnek újra és újra (amíg nem jár eredménnyel) nyugatra távozni.

1. Táblázat: Tiltott határátlépést és kísérletét elkövetők állampolgárság szerint												
Államp	2002	Az összes %-a	2003	Az összes %-a	2004	Az összes %-a	2005	Az összes %-a	2006	Az összes %-a	2007	Az összes %-a
Moldáv	504	5%	756	15%	892	25%	449	18%	344	11%	257	9%
Afgán	2686	27%	725	14%								
Iraki	2844	29%	641	12%								
Szerb	708	7%	527	10%	473	13%	475	19%	579	18%	1146	40%
Román	425	4%	382	7%	367	10%	353	14%	395	12%	88	3%
Ukrán	151	2%	342	7%	360	10%	413	16%	895	28%	161	6%
Iráni	198	2%	280	5%								
Török	276	3%	204	4%	229	6%	102	4%	67	2%	101	4%
Grúz	102	1%	147	3%	320	9%	118	5%	193	6%	193	7%
Kínai	350	4%	119	2%								
Magyar			71	2%	55	2%	51	2%	144	4%	155	5%
Egyéb	1537	16%	940	18%	920	25%	595	23%	596	19%	652	23%
Összesen	9781		5134		3616		2556		3213		2861	

2. Táblázat: Tiltott határátlépést és kísérletét elkövető, befogadó állomásról engedély nélkül távozó, állampolgárság szerint

Állampol- gárság	2003	Az összes %-a	2004	Az összes %-a	2005	Az összes %-a	2006	Az összes %-a	2007	Az összes %-a
Afgán	341	28%	26	2%	3	1%				
Iraki	330	27%	30	2%	8	3%				
Iráni	148	12%	13	1%						
Grúz	97	8%	274	19%	46	16%	39	19%	44	22%
Algériai	67	6%	96	7%			17	8%	8	4%
Szerb	11	1%	24	2%	48	17%	45	22%	79	39%
Egyéb	225	18%	234	17%	179	63%	103	50%	71	35%
Összesen	1219		697		284		204		202	
THS ki elfogás	2770		2471		1503		1945		1071	
Aránya	44%		28%		19%		10%		19%	

A táblázat adataiból több következtetés és tendencia is levonható. A fent említett (nyugat-) európai trendből (növekvő külföldi szám, tartós letelepülés, növekvő differenciáltság országok és települési módok között) Magyarországon egyelőre az utóbbi tendencia állapítható meg. A különféle válsághelyzetek menekültjei kisebb-nagyobb arányokban megjelennek nálunk is (afgánok: 2002/2003, irakiak 2002/2003, irániak 2003, grúzok 2004, szerbek 2005-2007). Látszik, hogy a távolabbról érkezettek (afgánok, irakiak, irániak, kínaiak) nem folyamatosan érkeznek egyfelől (2004-től gyakorlatilag nem jönnek), másrészt kevésbé várják ki a hosszadalmas magyar menedékjogi eljárás végét, másként fogalmazva, kevésbé kívánnak itt maradni Magyarországon, mint a közelebbről érkezett menedékkérők.

A közelebbi harmadik országokból érkezettek kisebb arányban, viszont eléggé egyenletesen kísérelnek meg rajtunk keresztül nyugatra távozni (moldávok, szerbek, románok, ukránok). Ha esetükben is megindul a menekültügyi eljárás Magyarországon, inkább kívárnák annak eredményét, mint a távolabbról érkezettek (vesd össze például a két táblázat szerbekre vonatkozó adatait!).

A magyar határőrizeti szervek (úgy tűnik) nem csinálnak presztízskérdést abból, hogy nem sikerül elfogniuk az illegálisan távozni igyekvő külföldi menedékkérőt. Hasonlóan a szomszéd országokhoz, a viszonylagos passzivitást e téren magyarázhatja az adminisztratív és az anyagi terhek vállalásától történő ódzkodás. (Ha nem Magyarország lesz a Dublini Egyezmény alapján a menedékkérelmet elbírálni köteles tagállam, az jelentős megtakarítást eredményezhet több tekintetben is).

Összességében meg kell állapítani, hogy Magyarországon az illegális migráció alapvetően átmenő jellegű, kifelé irányuló, és a határátkelőhelyeken felfedett cselekményekből tevődik össze.

Zömmel önkéntes bevándorló – menekült

A migránsok (külföldiek) más megközelítésből ugyancsak alapvetően két csoportra bonthatók. Egyrészt azokra a bevándorlókra, akik elsősorban nem üldözöttségükre hivatkozva kívánnak Magyarországon letelepedni (kínaiak, erdélyi magyarok, vegyes házasságok. stb.) és menekültekre, akik viszont éppen származási országbeli eltérő jellegű (politikai, etnikai, vallási, környezeti) üldözöttségükre, diszkriminációjukra hivatkozva, menekültstátusz elérése révén akarják magukat Magyarországon legalizálni (irakiak, afgánok, szerbek. stb.).

A bevándorlók természetesen és szükségszerűen konkurensként is megjelennek a munkaerőpiacon, hozzájárulhatnak a munkanélküliség növekedéséhez és a bérek csökkenéséhez is. Általában mégis azt tartják, hogy hosszú távon inkább előnyt jelentenek a befogadó ország számára, mint hátrányt. (Lásd ehhez két német munkaerő piaci kutatóintézet – IZA és DIW - egybehangzó friss kutatási eredményét arról, hogy a fiatal szakképzett munkaerő távoltage a német és az osztrák munkaerő piactól versenyhátrányt eredményezett az Európa Unión belül a britekkel és az írekkel szemben, akik nem tartották szükségesnek a kelet-európaiak kizárását országaikból a csatlakozást követően – Frankfurter Rundschau 2009. június 25.)

Rendkívül időszerű annak a tisztázása (mielőtt úgy tűnne, hogy a menekültek, menedékesek és az oltalmazottak tennék ki Magyarországon a bevándorlók zömét), hogy az országban tartózkodók között mennyien vannak az eddig gyakrabban elemzett menedékkérők mellett, a már bevándorlási, vagy letelepedési engedéllyel, illetve a tartózkodási engedéllyel itt tartózkodók?

3. Táblázat: Bevándorlási vagy letelepedési engedéllyel rendelkező külföldiek száma Magyarországon (2003. december. 31.)

Állampolgárság	Bevándorlási engedély	Letelepedési engedély
Román	57 847	5 357
Jugoszláv	15 567	462
Ukrán	6 194	979
Kínai	3 379	172
Vietnami	1 365	83
Egyéb	14 056 (14%)	953 (11%)
Összesen:	98 408	8 006

4. Táblázat: Tartózkodási engedéllyel rendelkezők száma Magyarországon (2003. december. 31.)

Állampolgárság	2003
Román	16 162
Ukrán	4 120
Jugoszláv	2 090
Német	1 710 (4%)
Kínai	3 250
Egyéb	15 387 (35%)
Összesen:	42 719

A két táblázat összesítése szerint 2003 végén 149 133 külföldi élt legálisan az országban. Tanulságos, ha közelebbről megnézzük a megoszlásukat. Ebből a számból 108 778 személy csaknem $\frac{3}{4}$ -ük (72, 9%) román, jugoszláv és ukrán állampolgárságú személy. Mivel a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal (szemben német partnerszervezetével a Külföldi Menekültek Szövetségi Elismerési Hivatalával - Bundesamt für die Anerkennung ausländischer Flüchtlinge) az állampolgárságon kívül nem tartja nyilván az etnikai

hovatarozást, csak tényként vagyunk kénytelenek elkönyveltetni, hogy ezek a személyek gyakorlatilag teljes egészükben magyar nemzetiségűek (erdélyi, vajdasági és kárpátaljai magyarok). Azaz a Magyarországra érkezettek zöme nem klasszikus bevándorló (eltérő bőrszín, nyelv, kultúra, vallás), hanem etnikai rokon.

E tény nyilvánvalóan sajátos színt ad a magyar bevándorlási politikának és a német Aussiedler (kitelepülő) politikához közelíti, ahol is a más országokból Németországba visszatelepülő etnikai németeket kedvezményesen honosítják. Így a hagyományos értelemben vett regisztrált bevándorlók száma alig haladja meg a 40 000 személyt (köztük vannak természetesen a menekültként elismertek is). Az évente néhány ezres nagyságrendű menekültprobléma tehát alapvetően más dimenziót jelent, ha tetszik egészen más jellegű kihívást jelent a hatóságok számára.

Szüksége van e Magyarországnak (ilyen körülmények között) bevándorlásra?

Ha csupán a demográfiai adatokra vagyunk tekintettel, már akkor is hajlik az ember arra, hogy igenlő választ adjon a bevezető kérdésre. A népességfogyás okaként a KSH Népességtudományi Intézetének tanulmányai a művi terhesség megszakítás liberalizálását, az 1956-os, csaknem 200 000 fős (zömmel fiatal) elvándorlását és annak multiplikatív hatását, a krónikus betegségek okozta többlethalálozást szokták említeni. Ha a jelenlegi demográfiai tendenciák nem módosulnak drasztikusan, akkor ötven év múlva az ország lakossága (mögleghetősen pontosan előre jelezhetően) mintegy 8 millió főre csökken. Ezzel párhuzamosan ráadásul növekszik a népesség előregedésének a folyamata is, tovább romlik a kereső - eltartott arány, és az államháztartási alrendszerek "bedőlése" realitás lesz, azaz finanszírozhatatlanná válik a társadalom- és az egészségbiztosítás.

A fogyó és öregedő népesség pótlásának egyik eszköze lehetne a bevándorlás ösztönzése. Ennek alapvetően két módja adódik: egy egyszeri alkalommal történő csaknem kétmillió népesség befogadása, illetve egy elnyújtott, azaz folyamatos befogadás a következő fél évszázadban évente mintegy negyvenezer személy integrálásával. (Gyakorlatilag ennek a feléről lenne szó addig, amíg pozitív a magyar vándorlási egyenleg). Csak így mutatkozik ugyanis esély a népességszám 10 millió fölött tartására az elkövetkező években (feltéve tehát, hogy a politika nem törekszik különböző eszközökkel a népességszám csökkentésére).

Realisan nézve az első megoldásra jelen gazdasági és morális körülmények között nincs esély. Ennyi ember strukturális, kulturális integrálása a gazdag és több mint 80 millió

Németország számára is csak óriási áldozatok árán lenne elképzelhető, azaz a 10 milliós Magyarország számára nem alternatíva. (Nincs rá igazi - ideológiai, politikai, gazdasági - motiváció).

A másik lehetőségre nagyobb esély mutatkozna, amennyiben egy kormányzati politika jól előkészítve felvállalná azt. Főként, ha figyelembe vesszük, hogy az 1990-es évek közepe óta az ország vándorlási egyenlege stabilan 15-17 ezer személy körül mozog, azaz már "csak" további 23 ezer bevándorló integrálását kellene megoldani. Kétségtelen, hogy tekintettel az ország gazdasági, társadalmi és morális helyzetére, jelentős politikai erőfeszítések megtételére lenne ehhez is szükség. Komplex vizsgálatok a szükséges lépések feltérképezésére nem történtek Magyarországon, nyilván elsősorban a hozzá szükséges politikai akarat hiánya miatt. Viszont ez nem jelenti azt, hogy egyes problémákat ne vizsgáltak volna, illetve legalább elméletben ne foglalkozhatnánk bizonyos alternatívákkal.

Például azzal a kérdéssel, hogy milyen populáció lenne hasznosabb az ország számára? Hogyan lehetne ezt elfogadtatni a magyar társadalommal (választóval)? Milyen szintű integráció (vendégmunkás - állampolgár, vagy valami köztes státusz) lenne kívánatos az ország számára? Milyen anyagi és egyéb következményei lennének az intézkedéseknek?

1989 és 2006 között 170 ezer külföldi személy fordult védelemért a magyar hatóságokhoz, a státuszos kedvezményes menekültek száma azonban ebből a hiteztet sem érte el.

1998 márciusa (az első menedékjogi törvény hatályba lépését követően) és 2006 decembere között 40 111 személy nyújtott be menekültstátusz iránti kérelmet a magyar hatóságokhoz. Évente átlagosan az óta kétezer személy körülire csökkent kérelmező közül - miként láttuk - 150-200 személy, a kérelmezők 5%-a kapja meg a menekültstátuszt. Ez az arány megfelel más EU tagállamok arányainak. (Többségük vélemezhetően nem valódi menekült volt, hanem lényegében olyan bevándorló, aki a nemzetközi menekültjog igénybe vételével próbálta magát legalizálni Magyarországon). Persze az a tény, hogy nem egyenjogúsodnak ilyen módon a külföldi kérelmezők a magyar munkavállalókkal a munkaerő piacon, még nem jelenti azt, hogy nem vállalhatnak munkát. (Az alárendelt jogi helyzetnek megfelelő, rosszul fizetett, bizonytalan, és gyakran nehéz munkát).

5. Táblázat: A bevándorlási engedéllyel rendelkező külföldiek száma Magyarországon állampolgárság szerint 2006 vége

Állampolgárság	Bevándorlási engedély
román	23 139
Volt jugoszláv	7 497
ukrán	4 654
kínai	3 547
Volt szovjet	2 642
vietnámi	1 402
egyéb	9 788
Összesen:	52 669

Szakképzettségi szempontból szélsőséges képet mutattak a beérkezettek: mind az iskolázatlanok, mind, pedig a magasan képzettek aránya meghaladta az átlagot.

A magyar munkaerőpiac sajátosságai

A magyar munkaerőpiac alapvető problémája a lakosság alacsony iskolázottságú rétegeinek, valamint a fiatalok rossz munkaerő piaci esélye. A foglalkoztatás (ország méretéhez képest) nagy regionális különbségei éppúgy gondot jelentenek, mint az 55 év felettiek alacsony aktivitási aránya (bár ez az utóbbi években javulni kezdett). Igen nagy gond, hogy az aktív korúakat nehezen lehet visszakapcsolni a munka világába, másfelől közelítve, a munkanélküliség túl gyakran válik Magyarországon időlegesből véglegessé.

A globalizált gazdaság azon tulajdonsága, hogy nem csupán a számára „értéktelen” egyéneket és csoportokat szorítja ki a munkaerő piacról, hanem a kedvezőtlen adottságú régiókat is kikapcsolja a gazdasági vérkeringéséből. Magyarországon is gyorsan teret nyert. Az új vállalkozások, a külföldi működő tőke döntő többsége a főváros agglomerációjába az ország nyugati régióiba elhelyezkedő városokhoz tartozó térségekbe áramlott az elmúlt években. Az ország gyorsan kettészakadt a kihívásoknak megfelelő, prosperáló, valamint a

gazdaságból kiszoruló, leszakadó régiókra. A munkanélküliség és a foglalkoztatottság regionális különbségeinek az alakulása ugyanezt a képet mutatja.

Mindezek következtében növekednek a jövedelemkülönbségek, a gazdagabb és a szegényebb társadalmi csoportok közötti különbségek. Tovább növekedtek a munkanélküliség regionális különbségei is, a helyi munkaerő piacok széttöredeztek a rossz infrastruktúra és a magas bejárési költségek miatt. Ez a tendencia meglehetősen tartósnak ígérkezik.

Jelentős és aktuális problémája a magyar munkaerő piacnak az is, hogy túl nagyok az esélyegyenlőtlenségek a sikeres bekapcsolódásban. A munkaerő piacról történő kiszorulás egyes társadalmi csoportokat tartósan és rendszeresen sújt. Az esélyegyenlőség fennálló korlátjai miatt az érintett társadalmi csoportok még nehezebben élhetnek egyébként létező lehetőségeikkel. A diszkrimináció visszaszorításához nem elegendő a törvényi tilalom, a munkáltatók büntetése (ennek a hatását sem szabad lebecsülni egyébként). Ösztönző, támogató, foglalkoztatást elősegítő, előítéleteket csökkentő programok sorozatára is szükség mutatkozik. Egy ILO jelentés szerint a problémák alapvetően nem magyar problémák, az Európai Unió egésze küzd például a férfiak és a nők bérezése közötti indokolatlan diszkriminációval. Speciálisan közép-európai, illetve magyar kihívás az elfogadhatatlanul magas szintű roma munkanélküliség (átlagosan 40%, de vannak régiók, ahol 90% körül van). A fiatalok munkaerő-piaci diszkriminációjáról már esett szó, most még egy adatot hozzá: 2005-ben a világ munkaképes népességén belül 25%-os volt a 15 éven felüli fiatal munkanélküliek aránya.

Ilyen körülmények között reális félelem külföldi munkaerő megjelenése esetén az állásféltes, adott esetben a nyílt ellenségesség megjelenése (nem csupán Magyarországon). Ennek ellenére növekszik mindenütt Európában (is) a külföldön született munkaerő aránya (most 10% körül mozog Nyugat-Európában). Jelenleg még viszonylag hatékonyan korlátozzák a külföldiek hozzáférését a munkaerő piachoz, de nem tudni, hogy meddig marad így.

Jelenleg Magyarországon az alacsony foglalkoztatás és alacsony munkanélküliség egyidejű jelenléte miatt egyes szakmákban csak külföldi munkaerő bevonásával lehet pótolni a hiányt. A nyilvántartott külföldi munkaerő aránya az ország munkaerő piacán 60 000 személy körül van, amiből az következik, hogy a ténylegesen foglalkoztatottak száma akár több tízezres eltérést is mutathat. Ezzel együtt sem lépheti túl a foglalkoztatottak aránya a 2%-ot.

Ahogy említettük 2000 és 2050 között a munkaerő-piaci keresletnek mintegy évi 15-20 ezer fő (2020-tól inkább 20 ezer fő) pozitív nettó migrációs egyenlegre lesz szüksége.

A kulturális-nyelvi korlátok, valamint a minimálbér alacsony volta miatt aligha lesz könnyű feladat a külföldi munkaerő becsábítása.

Az idegenellenesség helyzete Magyarországon

A külföldiekkel szembeni ódzkodás, távolságtartás alapja nem a velük való tényleges konfliktus (számuk mint láttuk csekély az országban és a munkaerő piacon), hanem egy sokkal szélesebb társadalmi tünet együttes. Xenofóbiának nevezik a társadalmi kisebbségekkel szembeni (cigányellenességhez, antiszemitizmushoz hasonló) előítélet-rendszert, amelynek hátterében (függetlenül attól, mely társadalmi csoport a célpontja az előítéletnek) hasonló mechanizmusok mutathatók ki.

Az előítéletesség nem csak az elutasított csoportokat érinti hátrányosan, hanem az előítéletes személyek emberi kapcsolatait, világról alkotott felfogásukat is korlátozza. Ugyanis az említettek hajlanak arra, hogy a csoporthoz tartozó egyéneket általánosítások alapján ítéljék meg (a cigányok lopnak, a külföldiek bűnözők...stb.), és az egyéni érdemekre ne legyenek tekintettel. Az EU átlaghoz képest viszonylag kevés külföldi (2%) 70%-át is a határon túli magyarok teszik ki. Így a lakosságnak az országban nem is lehetnek tapasztalatai az eltérő kultúrájú és nyelvű külföldiekkel (főleg, hogy például a menekülteket a magyar menekültügy izoláltan, befogadó állomásokon látja el). Ezért hajlunk arra a feltételezésre, hogy a különböző mérések viszonylag magas idegenellenes mértéket, a belső (növekvő) társadalmi feszültségek részének, illetve tükröződésének tartsuk.

Az elmúlt másfél évtizedben az idegenellenességet azonos kérdésekkel mérték, így lehetőség nyílik az összehasonlításra. Az idegenellenesség aránya 1993 és 2007 között nagyjából 20% és 40% között ingadozott, 2007-re 30% körül stabilizálódott. Óvatosan kell azonban ezt az akár megnyugtatónak is nevezhető arányt kezelni azért, mert meglehetősen megnőtt ugyanakkor a látencia is. Ez azt jelenti, hogy a konkrét kérdésekre nem válaszolnak a megkérdezettek, elrejtik valódi véleményüket.

A rendszerváltás óta mind az antiszemitizmus, mind a cigányellenesség, mind pedig a xenofóbia vonatkozásában emelkedő tendenciát állapítottak meg a kutatók. Az idegenellenesség mértékét tulajdonképpen a nyílt és a latens idegenellenesség összege adja. Így feltehetően magasabb arányról lehet beszélni az említett 30%-nál. Némelyek szerint a 70%-ot is megközelíti, ami viszont azért kérdéses, mert a nem válaszolók egészéről sem lehet idegenellenességet feltételezni.

A TÁRKI 2008. szeptemberi kutatási eredménye szerint a felnőtt lakosság közel egyharmada (32%) tekinthető idegenellenesnek „az alapján, hogy egyetért azzal az állítással, miszerint az országba menedékkérő be ne tehesse a lábát.” Azért az idézőjel, mert általánosabb kontextusban nem eléggé meggyőző egy ismerv alapján ilyen általános negatív megállapítást tenni, ráadásul a kérdés a menedékkérőkre vonatkozott.

A felnőtt magyarok 10%-a a fenti vizsgálat szerint viszont kifejezetten idegenbarát, amennyiben minden menedékkérőt befogadna. A többség (58%) úgy nyilatkozott, hogy mérlegelni kell a menedék biztosítását attól függően, hogy milyen nemzetiségű, vagy milyen etnikai csoporthoz tartozó az illető személy.

6. Táblázat: A magyar lakosság idegenekhez való viszonyulása 1996-2008

Év	Idegenellenes %	Mérlegelő %	Idegenbarát %
1996	19	71	10
1997	30	66	4
1998	33	64	3
1999	27	69	4
2000	38	57	5
2001	43	53	4
2002	26	67	7
2003	34	57	9
2004	30	62	8
2005	25	67	8
2006	24	70	6
2007	29	61	10
2008	32	58	10

A TÁRKI mérése szerint tehát az idegenellenesség mértéke „beállt” Magyarországon 30% körül az utóbbi években. A mérlegelőknek azt a kérdést is feltették, hogy mely etnikumú menekülteket nem fogadnának szívesen. Mint a következő táblázatból látszik, a határon kívüli magyarok kivételével a mérlegelők körében növekedett 2006-ról 2007-re az elutasítás

mértéke. 2008-ra már a határon túli magyarokkal szemben is nőtt a bizalmatlanság, összefüggésben nyilván a gazdaság helyzetének a rosszabbodásával. Ez azt is mutatja, hogy az idegenellenesség nem feltétlenül csak egy adott népcsoportnak szól, nem feltétlenül valós tényeken alapul, hanem egy általánosabb elutasítás, félelem és bizalmatlanság megjelenése.

7. Táblázat: A Magyarországra érkező különböző etnikumú bevándorlók befogadását elutasítók aránya a mérlegelők körében %-ban (TÁRKI)

Népcsoport	2006. június	2007. február	2008. szeptember
Arab	82	87	83
Kínai	79	81	81
Orosz	75	80	76
Román	71	77	75
Határon túli magyar	4	4	7

Az idegenellenesség mértéke az átlagosnál (32%) magasabb Dél-Magyarországon és a falvakban élők (42%), valamint a munkanélküliek (43%) körében. A kínaiak elutasítása az átlagosnál (81%) alacsonyabb Budapesten (75%), ezzel szemben a románoké sokkal magasabb a budapestiek körében (84% a 75%-hoz képest). Ugyan a TÁRKI értékelés erre nem tér ki, megjegyzendő feltétlenül, hogy a határon túli magyarok melletti szolidaritás más minőséget mutat, gyakorlatilag nincs velük szemben averzió, a 2008. szeptemberi vizsgálati eredmények ellenére is megállapíthatóan. Különösen érdekes ez annak fényében, hogy a 2002-es választási küzdelemben, majd a 2004-es állampolgársági népszavazás kapcsán a politika kifejezetten kampányolt a határon túli magyarok említett egyenjogúsításával szemben.

A vizsgálatok szerint néhány szociológiai sajátosságnak szerepe van az idegenellenesség szintjében. Az idősebbek például elutasítóbbak az idegenekkel szemben az átlagnál. Az alacsony iskolai végzettségűekre szintén érvényes ez. De a település kisebb mérete szintén ebbe az irányba hat. Az egzisztenciális fenyegetettségben élők és a munkanélküliek esetében (könnyen magyarázhatóan) nagyobb a fogékonyság az idegenellenességre.

Másfelől közelítve: minél magasabb valakinek a státusza, annál elfogadóbban viszonyul többnyire a bevándorlókhoz. Nyilván nekik kevésbé kell állásaikat tőlük féltetni, nyilván számukra nem vetélytársak akkor, amikor segélyért kell sorban állni a hivatalokban.

8. Táblázat: Azon válaszadók aránya, akik szerint a külföldiek jelenléte pozitív, mert kulturális cserére ad lehetőséget, iskolai végzettség szerint 2000-2003 %-ban

Országok	Érettségi alatt	Érettségi	Érettségi felett
Ausztria	38	39	61
Csehország	23	30	35
Kelet-Németország	32	33	53
Nyugat-Németország	49	47	67
Magyarország	25	30	42
Lengyelország	40	46	58
Szlovákia	34	31	44

Az előítéletek leküzdése fáradságos munkát igényel, és hosszútávon hozhat csak eredményeket. A sikeres társadalmi integrációt nagymértékben befolyásolja a többségi társadalom tagjaiban a migránsokról kialakult kép milyensége. A média és a politikusok által megfogalmazott, nem kiérlelt vélemények jelentősen gátolhatják a menekültek beilleszkedési törekvéseit.

Az integráció legfontosabb alappillére kétségtelenül a sikeres munkavállalás. Az állandó munka és jövedelem a megélhetésen és a lakhatáson túl lehetőséget nyújt az egészségmegőrzésre, a kulturális ismeretek, a nyelv elsajátítására, a szokások megismerésére, a baráti kapcsolatok kialakítására. Az utóbbi biztosítja a bevándorlónak a nélkülözhetetlen segítő környezetet is. De így szerezhethet szakismeretet és egyéb iskolai végzettségeket is. Végül mindezek eredményezhetik az állampolgárság sikeres megszerzését.

Nem szabad feledni, hogy Németországban is jelentős mértékű elutasítással fogadták kezdetben a több százezer török vendégmunkás érkezését az 1960-as évek elejétől, még ha világos volt is a gazdaság munkaerőigényének kezelési szükségessége (számuk mára meghaladja a kétmilliót). Strukturális, valamint kulturális alkalmazkodásuk, szorgalmas munkájuk eredményeként (miközben fizették jövedelmük után az összes beteg-, baleset és

nyugdíjbiztosítást minden egyéb szükséges járulékkal együtt, és ezzel jelentősen hozzájárultak a német „gazdasági csodához” is) megbecsült közösségévé váltak a német társadalomnak, és (úgy tűnik) elindultak a hagyományos nemzeti kisebbséggé válás útján is.

Magyarországon a tartózkodási engedélyek kiadásával kapcsolatos jogszabályi változások 2002. január 1-től (rendőrségtől a BÁH-hoz került a feladat) jelentősen megnehezítették a kérelmezők dolgát. Döntő többségük Budapesten, vagy környékén élve, napokat, néha heteket volt kénytelen várni a Hivatal előtt, amíg kérelme sokszor okafogyottá nem vált.

Az Európai Bizottság 2006 végi, európai foglalkoztatási helyzetről készített összefoglalja szerint továbbra is korlátozott marad az új tagállamokból a régi (15) tagállamokba irányuló munkaerő migráció. A várható bevándorlás szintje a nyolc, illetve tíz kelet-európai országból a régi tagállamokba bizonyosan nem fog feszültséget eredményezni az ottani munkaerő piacokon. Másfelől természetesen azt jelenti, hogy a hazai munkaerő zömében (minden nehézség ellenére) alapvetően továbbra is itthon kísérel meg boldogulni.